

Binken gaan sporen

Jongensroman 1985/2021

fragmenten

Voorwoord

Zijn Bill en Jan, de hoofdpersonen van dit verhaal echt? Ja! ze bestaan echt, maar het verhaal speelt bijna veertig jaar geleden. Jongens waren het, aardige jongens, al waren ze soms baldadig en luidruchtig.

Ik leerde ze al kennen op de middelbare school en ontmoette ze weer op hun treinreis door Europa toen ze het traject van de legendarische Oriënt-Expres volgden. Een Interrailkaart, een *valies vol dromen* en een walkman met discomuziek hadden ze mee. Op zoek naar avontuur, vakantieliefde en een toekomstperspectief.

Na de reis hielden we contact, ik heb je jongens gecoached in het uitwerken van hun reisverslag. Met wat redactiewerk mijnerzijds kwam het in 1985 al tot een eerste uitgave. Een verhaal echter, een queeste, die universeel is, en actueel blijft. Een coming of age-roman is die aan zeggingskracht niets heeft ingeboet. Deze nieuwe druk is nu geheel geïllustreerd met authentiek materiaal.

Tenslotte een woord van dank aan mijn artistieke maatje, mijn echtgenote en de liefde van mijn leven Karin 't Hoentje voor haar geduldig luisteren, meelesen, opbouwende kritiek en typen aan het manuscript.

Ik houd u niet langer op lieve lezer. Bestijg die trein, reis mee en leef mee met Bill en Jan. Wat heeft het leven voor hen in petto? En wat heeft het leven voor jou in petto? Met dit boek in elk geval twee weken voorleesplezier!

Drs. MCJ van Bazel, Haarlem, maart 2021

In Arnhem:

"Wij gaan ook weg," zei Bill zacht. Hij begon snel te praten: "M'n moeder zei vandaag nog: Bill, je moet er nodig eens uit, je zit altijd maar binnen met je treintjes te spelen. Jan, laten we de grote trein eens nemen! "Mijn ouders zeiden ook al zo iets: ga toch op vakantie, je hangt maar voor die televisie, neem toch een Interrailkaart." Bill pakte Jan bij zijn polsen en keek hem met een verwilderde blik aan.

"We nemen de Oriënt-Express!" "Als we maar niet naar Duitsland gaan." "Nee gek, we gaan eerst naar Londen, want daar begint de Oriënt-Express, die vervolgens via Frankrijk, Italië en Joegoslavië naar Istant rijd. Istanbul! Waar de donkere vrouwen met fonkelende zwarte ogen wonen, Jan!"

Jan stond op en hapte naar adem. "Laten we ogenblikkelijk, nu, meteen vertrekken, waar wachten we nog op?" "We gaan onmiddellijk naar het station en kijken hoe laat de eerste trein vertrekt."

Ze liepen naar station Arnhem en vervolgens naar Klarendal, waar ze woonden. Ze pisten onderweg, zoal: altijd, bij de waterval van de Jansbeek. Het duurde nog twee dagen voor ze konden vertrekken.

In Izmir, Turkije:

"Zo kunnen we de stoomtreinen niet onder ogen komen," vond Bill, "eerst moeten die stoppels eraf." "Ze groeien snel, vermoedelijk door het warme weer. Gisteren waren de wangen nog glad. Voor onze snorren is deze onstuitbare haargroei echter zeer gunstig." Bill betastte het haar onder zijn neus. "Welkom jongens, in de mannenwereld. Gaan jullie mee? Dan gaan we naar de stoomtreinen." Na de kinnen geschoren te hebben, trokken ze de manchetten van hun kaki overhemden recht en bekeken elkaar gebroederlijk in de spiegel. Jan verlegde de scheiding nog een millimetertje. Nu zag het viertal er onberispelijk uit. Als meester Uilebal, de conservatieve geschiedenisleraar van het Havo hen nu zou zien, zou hij waarlijk trots op hen zijn. Alleen kon hij nog aanmerkingen hebben op de stoffige kistjes. Om die reden lieten zij hun schoeisel voor het hotel door een jongetje poetsen.

Enige kilometers volgden de jongens de roestige rails richting station Izmir-Alsancak. De heerlijke geur van teer en olie ademden ze diep in. Hun oren waren gespist op de klank van de stoomfluit. Hun harten klopten een snellere slag toen ze het doel van hun verre reis begonnen te naderen. Eindelijk vertakte de spoorbaan zich in een brede waaier-en-kwam-in de verte het stoomstation in zicht. "Kijk," wees Bill, "een achthoekig seinhuis van het Pruisische eenheidstype van ongeveer 1912." "De Duitsers en de Turken konden het altijd goed met elkaar vinden," wist Jan. Ze liepen tussen de eerste rijen goederenwagons met antiek aandoende spaakwielen door en naderden een ronde locomotieven loods. Jan vroeg: "Maar waar blijven nou die stoomlocomotieven...?" Het laatste deel van de zin verdween in de gil van de stoomfluit. Deze kwam van achter de locomotievenloods. Haastig liepen ze er omheen. En eindelijk was het dan zo ver, ze zagen voor het eerst een echte levende stoomlocomotief! Het grote glanzende monster stond geduldig bij de waterkolom te wachten. Met liefde voor zijn machine oliede de stoker de drijfstanglagers op de vier machtige rode drijfwielen. "Wat een fantastische machine!" schreeuwde Bill en rende er op af. Jan volgde hem op de voet. De stoker opende de klep van de tender, waarna de pijp van de waterkolom erboven gezwenkt werd. Vervolgens draaide de machinist de waterkraan open. Met donderend geraas stortte het water in de kuip, Bill was terzakekundig.

"Kijk Jan, de tender wordt met water gevuld. Water, dat straks stoom zal zijn. Alleen nog wat kolen bunkeren om de hiervoor benodigde warmte te kunnen produceren." Nu viel Bills blik wederom op de locomotief. "G8, asindeling 1D, vermoedelijk tussen 1908 en 1913 voor de Koninklijke Pruisische Spoorwegen gebouwd. Ik herkende hem meteen want ik heb hem zelf in het klein ook. Waarschijnlijk is deze machine na vele jaren dienst in het Roergebied aan de Turkse spoorwegen verkocht. De G8 is een goederentreinlocomotief bij uitstek, maar dat had je zeker al wel gezien aan de kleine drijfwielen." De jongens gingen dichtbij de loc staan, raakten hem voorzichtig aan en voelden dat hij warm begon te worden en ging trillen. Bill sprak: "Wat is het toch een leeuw, wat een groot en machtig beest, hij is opgewassen tegen de zwaarste treinen en de steilste hellingen, dat heeft hij de laatste vijftien jaar wel bewezen. Wat is zo'n locomotief in werkelijkheid toch een grote dinosaurus. Eens kijken in welke prachtfabriek hij gebouwd is."

Op de cilinders was een fabrieksschild aangebracht. "A. Borsig GMBH, Berlin-Tegel 1909, nr. 8117", vermeldde de messing plaat,

Terwijl de stoker het de watervoorraad in de tender op peil bracht, liep de machinist, de meester van deze locomotief en de stoker, met de oliespuit het drijfwerk na. Toen deze klus sen geklaard waren, klommen meester en leerling langs het smalle trapje het machinistenhuis binnen. De stoker opende de vuurmond en wierp een enorme lading kolen in de vuurhaard. Het zweet parelde van zijn hoofd. Intussen draaide de machinist de ganghendel in de achteruit-stand. Sissend en piepend pompte de injecteur het water uit de tender, tegen de stoomdruk in, de ketel binnen. De machinist controleerde het waterpeil en de manometer. Het trappelende stoompaard was eindelijk klaar voor de dienst.

De meester boog zich uit het cabineraampje om een blik op de klok van het stoomlocomotievendepôt te werpen. Het was tijd om te vertrekken. Schril klonk de stoomfluit en met een paar forse stagen zette de machine zich achterwaarts in beweging, - richting station.

"Het is een machtige machine," zei Bill, "zo worden ze tegenwoordig niet meer gemaakt, Jan. Heel even zijn we terug in het stoomtijdperk. Snel naar het station, hij is nog niet weg, want eerst moeten de wagons worden aangekoppeld."

Haastig liepen ze over de bielzen de stoomloc achterna. Ze waren nog net op tijd op het perron om een paar fraaie opnames te maken. De meester lachte de bewonderaars van zijn machine toe. Hij knikte in hun richting en vroeg: "Where from? Deutschland?"

"Nooo, Holland", haastten de jongens te antwoorden.

Blakend van trots hing de man uit het cabineraam. De conducteur gaf het vertreksein. De wielen van de G8 sloegen even door. Toen zij vat op de rails hadden, zette de trein zich langzaam in beweging.

Nogmaals klonk de schelle stoomfluit. Bill en Jan maakten foto's van de trein die nu snel vaart begon te maken en telden de wagons om de prestaties van de loc te kwantificeren. Zelfs hun stoutste jongensdromen waren overtroffen.

Toen de G8 uit zicht verdwenen was, trok een man in grijs spoorweguniform de aandacht van de jongens door tussen zijn tanden te sissen en te wenken. Hij stelde zich voor: "Zma, stoomstationschef te Izmir-Alsancak. Du Deutschland? Dampflokomotif!" Hij gebaarde dat ze hem moesten volgen naar de ronde stoomlocomotievenloods. Bij een achterdeur van dit depôt hield Zma halt en sprak: "moezeuoem lokmotif,"

Het kostte 200 lire, inclusief gids.

"Dat is een schijntje," zei Jan, "samen een kwartje; het tienvoudige zouden we er ook voor over gehad hebben."

Ze liepen de loods in, waar een aangename vette geur van olie, teer en kolendamp hing. Het depôt was leeg, want alle locs die hier thuishoorden, verrichtten op dat ogenblik hun noeste arbeid. Aan de andere zijde verlieten zij de loods, buiten prijkte een grote draaischijf, met een krans van spooransluitingen. Op deze sporen bevond zich het hart van het museum, de oudgedienden: de 1B1,

1C, 2C, 201, D, 1D1 en drie 1E's.

"Wat een collectie!", riep Bill uit. "Maar... ze zijn niet zo glanzend gepoetst als de exemplaren van het Utrechtse Spoor wegmuseum."

Vol trots poseerde Zma bij de roestige overblijfselen van een inspanning van Turkse ingenieurs. Dit moest een B-locomotief zijn geweest. Bill fotografeerde het duo. Vervolgens liep het gezelschap naar de echte locomotieven, om ze tot in de kleinste bijzonderheden te beschouwen en vergelijken. Bill en Jan beklommen een trapje van de D-locomotief die van Duitse oor sprong was. Zma had hen nog willen tegenhouden, maar het was al te laat. Hun voeten zakten door de roestige treden. Met trap en al buitelden zij over de grond. De verschrikkelijke waarheid drong nu tot hen door.

"Ja maar...ja maar...dit is helemaal geen stoommuseum, dit is een stoomkerkhof!" riep Bill ontdaan. Zma nodigde de jongens uit voor een kopje thee om van de schrik te bekomen.

Na enkele verkwikkende glaasjes Turkse thee in de stoomstationstheetuin, namen Bill en Jan afscheid van Zma. Onopvallend liepen zij terug richting locomotievenloods. Nadat zij zich ervan verzekerd hadden dat Zma hen niet kon zien, klommen ze over een muurtje en stonden weer oog in oog met de verzameling verroeste locs. De oude Pruisische T18 staan was er slecht aan toe: de fabrieksplaten waren van de cilinders gesloopt, in de ketelbekleding gaapten gaten en een paar drijfstanden ontbraken. Van de eens zo trotse zwarte glans was niets meer te bespeuren. Aan roest was de T18 ten prooi gevallen. Nooit meer zou deze vleugellamme machine op de vrije baan komen.

Bill boog eerbiedig zijn hoofd en sprak: "Eens was je zo sterk als duizend paarden, maar nu sta je daar te verroesten. Geen haan die er naar kraait. Je hebt in je lange werklevens veel van de wereld gezien: de uithoeken van het Pruisische koninkrijk, de industriesporen van het Roergebied, in de woelige jaren delen van Rusland en Frankrijk, en tot voor kort Turkije. Eerst, in je jonge jaren, was je een onaantastbare sneltreinmachine, de trots van het spoor. Jonge re en sterkere broeders verdrongen je in de jaren twintig naar de stoptreindienst. Alsof dat niet erg genoeg was, werd je dankzij de verdieseling uit je vaderland verdreven naar Turkije. Maar ook hier was je vuur niet te blussen en vervulde je trouw je plichten. Al het werk dat je werd opgedragen, deed je, zonder mokken, ook nadat je werd verbannen naar de onderste sport van de ladder der locomotieven statussen en rangeerder werd. Voor de mensheid heb jij je beste krachten gegeven."

Bills stem haperde. Jan keek hem aan en zag dat zijn ogen iets glinsterden. Ook hij voelde een brok in zijn keel en ook hij sprak met onvaste stem de oude T18 toe: "Ook aan jouw lijk verdient men nog door er een museumstuk van te maken. Distels en brandnetels zijn de bloemen op jouw graf."

Bill hervatte zijn rede: "Jouw leven was geen pleziertje, maar altijd heb je je best gedaan. De mensen zien dat niet in, ze zijn ondankbaar. Ook wij helpen jou niet lieve T18, maar dat is omdat we het niet kunnen, want je bent eenvoudigweg te zwaar om mee te nemen. Wel willen we je bedanken voor alles wat je voor de mensheid gedaan hebt al die jaren. Bedankt T18, houd je taai, adieu oude reus."

Jan en Bill verlieten met gebogen hoofden, gekromde ruggen en betraande wangen het stoomlocomotievenkerkhof.

In de trein naar Duitsland

Ze roken dat ze in het Ruhrgebied waren aangekomen. De jongens inhaleerden diep. "Hhhhhhaaa! hmmmffffff! Hmmmmmmmmmm, heerlijk!" graptten ze. Het bleken de dampen van een cokesfabriek. Bill en Jan verdrongen elkaar voor het raam en hun foto toestellen klikten onafgebroken. Vol bewondering keken ze naar de fiere koeltorens, de robuuste kranen, de vuurzeeën bij de hoogovens en de rookpluimen uit de torenhoge schoorstenen. Bruggen over kanalen, mijnschachttorens, bergen stenen en kolen, autowegen, elektriciteitscentrales, hoogspanningsmasten en eindeloze rangeerterreinen passeerden zij. Transportbanden liepen kris kras over de sporen, kolentreinen van minstens veertig wagons reden gelijk met hen op om vervolgens over hun hoofden weg te draaien; overal waren watertorens en strakke grijze woonblokken naast onmetelijke fabriekshallen met schoorstenen en kolenbunkers. Het kleine coupeetje van Jan en Bill raakte vervuld met zwavel- en kolendampen.

In Duisburg maakten ze een rondvaart door de havens. Op de kades lagen grote bergen steenkool, cokes, ijzererts en schroot. Met donderend geraas stortten kraangrijpers hun lading in scheepsruimen en spoorwagons. Nadat ze dit alles bewonderd en gefotografeerd hadden, stapten ze weer in de *Regional Zug*.

Bij *Haltestelle Essen-Katernberg* stapten ze uit. Het perron was zwart want het kolenstof lag in alle hoeken en gaten. Links zagen zij de mijnschachttorens van *Zeche Zollverein*. Lange transportbruggen verbonden de mijn met de cokesfabriek die recht voor hen lag. Ze zagen hoe blustorens kolkende wolken uit braakten. Daar moesten ze heen. Met de camera's in de aanslag liepen ze tweemaal het terrein rond. Uit de stoomwolken van de cokesfabriek daalde een fijne regen neer. De druppeltjes lieten fijne kooldeeltjes op de colberts achter. Naast *Tor 5* stond een *Trinkhalle* met uitzicht op de hoofdschacht van de kolenmijn. Er prijkte een verschoten aanplakbiljet van de Sultan Ahmeth-moskee aan de muur. Moe maar voldaan namen ze plaats aan een eenvoudig houten tafeltje. Ze waren net aan hun warme kopje thee begonnen toen er een Turkse, besnorde man in mijnwerkerspak en met een helm

onder zijn arm binnen kwam. Aan de bar bestelde hij een halve liter *Hannen Alt* en een zakflesje *Korn*. Het was Herr Yilmaz, die zij ontmoet hadden in het lunapark van Izmir. Verveeld keek hij op zijn horloge en nam een teug van het bier, gevolgd door een slok Korn. Bill vroeg hem of de ochtenddienst erop zat. Yilmaz schudde zijn hoofd. Een groepje Turkse en Duitse arbeiders kwam buiten aangelopen, ze tikten tegen het raam en gebaarden Yilmaz voort te maken. Achteloos leegde hij beide flessen en liep de koempels achterna, de poort binnen. Bill en Jan bestelden een *Bratwurst mit Sauerkraut*. Tussen het gespetter van de olie door hoorden ze uit de radio heel zacht vioolspel klinken. Het waren hoge, heel zuiver klinkende tonen die de rest van de dag in hun hoofden zouden blijven hangen. Was het niet Tracy die daar voor hen speelde?

Met een stuk braadworst nog in de hand liepen de twee vrienden naar buiten. Het motregende en er woei een kille wind, waardoor de jongens huiverden. Tegen de grauwe lucht zagen de lichten van een groot vliegtuig.

"Die gaat naar L.A." verzuchtte Jan.

Ze namen de trein naar Oberhausen. Met de IC konden ze binnen een uur op Arnhem Centraal zijn.

Op het haast lege perron sprak Bill: "Wij...wij blijven voorlopig hier. We gaan de handen uit de mouwen steken en geld verdienen."

Ze namen weer een *Regional Zug*, nu naar de linker Rijnsoever. Laat in de middag zaten Bill en Jan in het oude kantoor van kolenmijn Friedrich-Heinrich in Kamp-Lintfort. De personeelschef nam hen van top tot teen op: ongeschoren, een blauw oog, schrammen en blauwe plekken op hun armen. Ze leken hem de stoere rauwdouwers waarvan hij er in Schacht 2 nog wel een paar kon gebruiken. Na een snelle medische keuring en een tweede *Bratwurst* konden ze direct met de *Nachtschicht* in de kooi stappen. Diep naar beneden in Moeder Aarde.

Binken, Glück Auf!

